

A debreceni Aranybika sztárprímása – Adalékok idősebb Magyar Imre (1864–1929) pályaképehez

Lengyel Emese

néprajz mesterszakos bölcész, doktoranda, Debreceni Egyetem

A magyar cigányzenészek közül időről időre kiemelkedett egy-egy, már a saját korában országos hírnévre szert tett, illetve külföldön is ismert prímás¹ – a teljesség igénye nélkül például Lavotta János (1764–1820)², Bihari János (1764–1827)³, vagy éppen Boka Károly (1808–1860)⁴ –, sőt ezen előkelő társaságba tartozik idősebb Magyar Imre (1864–1929) is.⁵ A korabeli sajtó alkalmanként beszámolt az idősebb Magyarival kapcsolatos történetekről, nagy sajtóvisszhangot kapott a Tisza Istvánnal való viszonya, illetve távozása az Aranybikából. Jelen íráshoz olyan sajtóforrásokat használtam fel – tudósítások, interjúk –, melyek részben segítenek rekonstruálni a prímás pályaképét.

¹ A cigányzenéről és a cigányzenészekről átfogó írás pl.: SÁROSI Bálint: *Cigányzene*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1971; Egyre több cigányzenész működött hazánkban: „Az első világháború végén 12 ezernél több cigányzenész élt Magyarországon, ezeknek legalább egynegyede nem volt alkalmazásban. A cigányzenészek rangja azonban ebben az időben sem lett kisebb. A cigányprímás nimbusza éppen a két világháború között emelkedett odáig, hogy esetenként urak sem szégyelltek közönség előtt cigányprímásként fellépni. A legjobb cigányprímások szabad vállalkozóként működtek, szerződést kötöttek az étterem vagy kávéház tulajdonosával napi 100 pengőért. Ennek fele a prímásé, másik felét felosztotta a zenekar többi tagja között. A prímás szigorú rendet és fegyelmet tartott. Zenészeinek akár egyik napról a másikra is felmondhatott. Az esti éttermi zenélés mellett délelőtt, hetente rendszerint háromszor próbáltak. Ezeken a próbákon tanulták meg akár meghívott karmester segítségével az igényesebb darabokat.” KORONCZAI Barbara: *Cigány zene – cigányzene, Pro Minoritate*, 2005 / 2, 21. p.

² MARKÓ Miklós: *Cigányzenészek albuma*, Budapest, Szerzői kiadás 1896, 1–4. p.

³ MARKÓ: *Cigányzenészek...*, i.m., 5–7. p.; Lásd még SÁROSI Bálint: *Bihari János. Magyar zenészek 21.*, Budapest, Mágus Kiadó, 2002

⁴ MARKÓ: *Cigányzenészek...*, i.m., 10–11. p.

⁵ Fia és unokája is szintén Imre, akik szintúgy híres nótaszerzők és prímások: Fia, id. [!] Magyar Imre (1894–1940) a két világháború közti mulatók, kávéházak, filmek és a rádió népszerű prímása; ifj. Magyar Imre (1924–1980) ugyanúgy elismert és kedvelt zenész volt. Lásd bővebben HORÁK Magda: „...mint gyémántcsepp a szénben...”, *Cigány származású magyar zenészek, nótaszerzők, előadóművészek és pedagógusok 1600–2010*, Budapest, Oriold és Társai Kiadó, 2015, 150–151. p.

Édesapját, Imrét szintén muzsikusként ismerte a debreceni közönség. Idősebb Magyarai bátyjával, Magyarai Kálmánnal (1862–1912)⁶ együtt aratta az első sikereit. A Magyarai testvérek a debreceni zenedében sajátították el a zenei alapokat, majd csakhamar, 1880-ban bandát alapítottak, s muzsikáltak többek között Egerben, Nagyváradon, Temesváron és Nyíregyházán is.⁷ Főurak kedvenc bandájaként kitüntetésekben és sikerekben gazdag karriert futott be a formáció. 1904 nyarán tátrafüredi tartózkodásuk alkalmával például a következőképpen szólt a sajtó: „A tátrafüredi fürdőéletnek vidámságához nem csekély mértékben járult hozzá a Magyarai testvérek, Kálmán és Imre 17 tagból álló jó zenekara, mely az egész fürdőidény alatt ott játszott. Mind a két Magyarai igazi muzsikuszvér, az apjuk, Imre, szintén zenész volt, ők maguk a debreceni zenedében tanultak. 1880-ban alapítottak zenekart, mely azóta a vidék egyik leghíresebb cigánybandája lett. Nemcsak állandó tartózkodási helyükön, Debrecenben kedvelik őket, hanem Nagyváradon és vidéken is, többek közt a Tisza családnak is kedves cigányai. Az ezredévi kiállítás idején három hónapig a debreceni csárdában játszottak s ekkor megismerhette őket a fővárosi közönség is. A múlt ősszel rendezett cigányversenyeken a Népszínházban a bíráló bizottság Magyarai Imrét jeles hegedűjátékáért aranyéremmel tüntette ki, a kassai Nemzeti Színházban pedig a múlt év decemberében díszoklevelet, aranyérmet, s a kassai jogászoktól ezüst kelyhet nyert a Magyaraiék zenekara.”⁸ Idősebb Magyarai Imre tehát roppant kedvelt cigánya lett a magyar közönségnek, s mivel több mint négy évtizedig húzta a nótákat a debreceni Aranybika Szállóban⁹, így különösen kedves prímása lett a

⁶ „A debreceni zenedében Ridley-Kohne Dávid tanította. Már 14 éves korában meghívtást kapott Lányi Gyula ungvári zenekarához. 1880-ban testvérelével, Imrével zenekart alapított, mely igen hamar nagy népszerűségnek örvendett. 1889-ben Herkulesfürdőn működtek, majd Kassa, Máramarosziget, Eger, Arad, Szatmár stb. városokban és kaszinóbálokon vettek részt. Az ezredéves kiállítás idején csárdást játszottak a Debreceni csárdában. 1894-ben feleségül vette Radics Béla testvérét, Erzsébetet. Fiai: Béla, Imre és Jóska mind kitűnő zenész volt. Halála után zenekarát öccse vezette tovább.” HORÁK Magda: „...mint gyémántcsepp a szénben...”, i.m., 151–152. p.

⁷ MARKÓ: *Cigányzenészek...*, i.m., 91. p.

⁸ Tátrafüredi képek, *Képes Folyóirat – A Vasárnapi Újság füzetekben 36. kötet*, 1904, 793–797. p.

⁹ „Debrecen városa 1690-ben megvásárolta Bika János telkét és a rajta álló kőházat, amelyet 1699-ben fogadóvá alakítottak át. 1799-ben már emeletet is húztak az épületre, 1810-ben pedig kikerült a homlokzatára a híres öklelő bika. A vascégér réz bevonatot kapott, csak úgy szikrázott a napsütésben, ebből lett a fogadó teljes neve Arany Bika. 1882-ben a régi épület helyére Steindl Imre tervei szerint építettek újat, ám ez is csak egyemeletes volt, hamar kicsinek bizonyult, már 1913-ban le is bontották, 1915-re épült föl az új, eklektikus stílusú nagyszálló. Tervezője Hajós Alfréd és Villányi Lajos. 192 szoba, új kávéház és több étterem, díszterem, fürdő és színház várta a vendégeket.” NÉMETH Szandra – SALY Noémi: *Vendéget látni, vendégnek lenni. Vendéglátástörténeti állandó kiállítás*, Budapest, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari

korabeli cívisváros lakosainak. Az Aranybika Szálloda történetét megíró Balassa Sándor így fogalmazott: „A Magyarok neve szinte összetartozott a Bika szállodáéval, mert mind Kálmán, mind Imre társasága estéről estére vagy a kávéházban vagy az étteremben muzsikáltak, nem beszélve arról, hogy a régi szálloda dísztermében tartott nagy ebédek, vacsorák, bálók és egyéb összejövetelnek elképzelhetetlenek voltak az ő szereplésük nélkül.”¹⁰ Tari Lujza pedig a debreceni cigányzenészekről írt tanulmányában szintén a Magyar család jelentőségét emelte ki, valamint a város és a cigányzenészek kapcsolatára is kitért: „A debreceni cigányzenészek már a 18. század végétől kiemelkedő szerepet játszanak zenetörténetünkben. Martinovics Péter, Boka Károly és mások neve nem maradhat ki a híres cigányzenészekről készült leírásokból. Mátray Gábortól kezdve idősebb Ábrányi Kornélon és Markó Miklóson keresztül, Sárosi Bálintig és Leszler Józsefig bezárólag. Jól ismert a Magyar család és a Kiss család neve is. Az utóbbiak napjainkban már hosszú múltra visszatekintő zenészdinasztiák, melyeknél a zenészmesterség apáról fiúra öröklődése jól nyomon követhető.”¹¹

Magyar bandájával a pályája során megannyi hazai és külföldi turnét jegyzett, színházi szereplések sorát tudhatta magáénak. Idősebb Magyar egy interjú alkalmával még kitért arra is, hogy már gyerekkorában megtapasztalta, hogy milyen a színpadi szereplés. Felnőttként korabeli sikerprodukciókban tűnt fel a kor legnagyobb primadonnáit – többek között Fedák Sárít (az idézetben lásd Zsazsa) és Honthy Hannát –, és színészeit kísérte. Az *Antónia* című vígszínházi darabban felcsendült *Mandula* című nótá pedig népszerűségéhez még jobban hozzátett, akárhova mentek muzsikálni, egy időben a szóban forgó nótát kérték tőlük folyton-folyvást. Az előadásokra jószívvvel emlékezett vissza egy interjú alkalmával 1923-ban: „Kilencvenegyszer játszottuk a Vígszínházban a *Mandulafát* és hogy azóta hányszor, bizony csak a jó Isten tudja. Nagyon sokszor, esténként tizenöt-ször-hússzor. A színpadon öten csináltuk, Hamza László kontrás, Králik György csellós, pilisi Cifra Sándor cimbalmos, Popoli Bence, a nagybőgős, meg én. Az embereim egytől-egyig a legjobbak, tudták, hogy kinek muzsikálnak, hála minden erejüket beleadták. Játszottuk a *Mandulafát* azelőtt is már, de az egészen másképp hangzott, különösen a nótának a második fele nem úgy volt lefektetve, ahogyan mostan muzsikáltuk, illetve ahogyan azt a Zsazsa fordította. Mert kérem szépen az az isteni Zsazsa valahogyan egészen elfordította a

Múzeum, 2016, 31. p.; A Bika kialakulásának történetéről, Debrecen város fejlődéséről bővebben lásd még pl. BALASSA Sándor: *A debreceni Aranybika szálló története*, 1959, Debrecen, Szabadság Lapnyomda, 19–123. p.; SZÜCS Ernő: *Debrecen 1900–1910 közötti vendéglátóiparáról*, A Hajdú-Bihar megyei Levéltár évkönyve, 148–152. p.

¹⁰ BALASSA: *A debreceni Aranybika...*, i.m., 146. p.

¹¹ TARI Lujza: *A tágabb környezet – A cigányzenész Debrecen*, Magyar Zene, XXXVI. évf. 2. sz. (1995), 154. p.

dallamot, de úgy, ahogy most játsszuk és ahogy azt a Zsazsával csináltuk, sokkal jobban hangzik. Az, hogy a színpadon kellett játszanom, nem volt nekem újdonság, mert gyermekkoromban, Debrecenben a *Csöppségben* gyakran muzsikáltam színpadon is. Persze azért igen nagy kitüntetésnek vettem, amikor engem kértek meg, hogy én kísérjem a Zsazsát, annál is inkább, mert hallottam, hogy ő is, meg Hegedűs Gyula is igen-igen ragaszkodtak hozzám. Nagyon jól éreztük magunkat a Vígszínház színpadán, igazán mondhatom, úgy beleszoktunk, hogy most, amikor nem játszunk az *Antóniában*, valósággal hiányzik nekünk a színpad. Nem is tetszik elhinni, mondja tovább, mennyire követelik a *Mandulafa* nótát, de a többi Antónia dalt is, és ha mostanában elmegyünk házakba muzsikálni, az első szó ez: *Játszd a Mandulafát.*”¹²

A pesti mulatóhelyeken, kávéházakban neve a minőségi cigányzenével volt egyenlő: „Osztende kávéház, már kitűnő fekvésénél fogva is a vidékről felránduló közönség találkozó helyenként van predesztinálva, mivel a főváros legforgalmasabb útján, a Rákóczi úton fekszik, közel a Kossuth Lajos utc[ához] és [a] Nagykörúthoz, valamint a központi pályaudvartól a városba vezető villamos mentén. [...] Az országSZerte ismert debreceni Magyar Imre jeles cigányprímás 15 éves csodafiával esténként ott hangversenyez, miért a szolid családi szórakoztató helyül is felette ajánlható.”¹³

De Tisza kedvenc cigányaként a fővárosi és nagyvárosi lapok kiemelten figyelték karrierjére. Tisza 1910 októberében például a híres Magyar banda kíséretében ünnepelt a család és az ismerősök előtt, sőt éjjeli zenét is sokszor húzott a grófnak és a grófi birtokon Magyar: „Debrecenből jelentik: Gróf Tisza István fia, Pista gróf október elsején őrmesteri rangban vált meg a katonaságtól. Ezt az örömdetes eseményt barátainak társaságában a debreceni vendéglők különtermében ünnepelte meg, természetesen pezsgő és a híres Magyar banda muzsikája mellett. Mulatozás közben eszébe jutott Pista grófnak, hogy kegyelmes apjának kedvenc cigánya Magyar Imre, a legkövérebb prímás és ezért elhatározta, hogy édesapjának éjjeli zenét fog adni. A legközelebb induló gyorsvonat már vitte is őket Gesztre. Éjjél után két órakor érkeztek oda s nyomban az alvó gróf ablaka elé sorakoztak. Csakhamar felzendültek gróf Tisza István kedvenc nótái: „*Magasan repült a daru*”, „*Fekete szem éjszakája...*”, „*Végig mentem...*” Tisza István megismerte a Magyar-banda játékát, behívta, megvendégelte és elszállásoltatta a bandát. Másnap a családi ebéd alatt is hegedült Magyar és bandája, akik tegnap tértek vissza Debrecenbe.”¹⁴ A Magyar bandának kétségkívül jövedelmező volt az, hogy viszonylag folyamatosan számíthattak az úri társaság meghívására, ezen alkalmakról szintén a sajtóbeli híradásokból tudhatunk, ilyen

¹² *Még az angolok is a Mandulafát húztatják, Színházi Élet, XIV. évf. 33. sz. (1924. 08. 17.), 14–15. p.*

¹³ *Vidékiek otthona a fővárosban, SzékelyLapok, XLIX. 167. sz. (1909. 10. 31.), 3. p.*

¹⁴ *Gróf Tisza István éjjeli zenéje, Pesti Napló, LXI. évf. 238. sz. (1910. 10. 07.), 13. p.*

például egy 1912-es invitáció is: „Debrecenből jelentik: Gróf Tisza István, aki régebben sokat mulatott, Magyarai Imre hírneves debreceni cigányprímás muzsikájánál, levelet írt Magyarinak, melyben »Kedves Imre« megszólítással szeptember 4-re három napra meghívja geszti kastélyába, mert már régen nem mulatott jó magyar nóták mellett. A levél végén Tisza megkérdi Magyaritól, hogy az egész ügy mibe kerül, de Magyariban több volt a gavalléria: azt válaszolta, hogy ilyesmire nincs neki díjszabása.”¹⁵ Sőt, e különleges kapcsolatról árulkodott *A Tisza István cigányai* címmel jegyzett sajtóforrás is¹⁶, melyben egy olyan dialógust olvashatunk, mely állítólag Tisza Kálmán és Tisza István között hangzott el: „Tisza István az 1880-as évek elején még nem volt politikus. Debrecenben a huszárönkéntesi esztendejét szolgálta. A hajdúsági Pálffy-huszárezredben a legjobb lovas, a legjobb vívó, legjobb táncos huszárgyerek éppen a fiatal Tisza »úrfi« volt, s hogy a nótázásban sem maradt utolsónak, bizonyíthatná Magyarai Imre, ki az önkéntesi esztendőből máiglan házi, illetőleg udvari cigánya Tisza Istvánnak, sőt az egész Tisza családnak. Magyarai Imre primás hasonló nevű fiának az ifjabb Tisza Kálmán »gróf« a keresztapja. Kálmán öccse után Tisza István is »koma« szólítással tiszteli a derék primást, amikor a banda a Tisza család egyik-egyik derűs, úri magyar ünnepére előkerül Geszten, Sajókázán s egyebütt, hol Tisza atyafiak laknak, vagy pedig a Tiszák barátai, mint Nagy-Bölny József »önagysága« az ugarai Szilas-pusztán... A boldogult öreg Tisza Kálmán negyvenéves házassági évfordulója alkalmával szintén Magyaraiék muzsikáltak Geszten. István és Kálmán grófok, édes apjuk tudta nélkül hívták ki a debreceni cigányt, s mikor ebéd alatt szép csöndesen játszani kezdett a banda, István gróf tréfásan odaszól apjának: – No lám, ideérkezett a szalontai cigány is... – Fiam, ez nem a szalontai cigány – felelte szelíden mosolyogva [az] öreg Tisza Kálmán –, a debreceni Magyarai Imre ez. Megismertem a hegedűje hangjáról. Tisza Kálmánnak tudvalevően a *Vékony deszkakerítés* volt egyik kedves nótája, a fia István meg minden szép régi magyar nótát szeret, de nemcsak szereti, hanem szöveg szerint is tudja a nóták százait. Két kiválasztott kedvesebb nótája mégis van István kegyelmesnek – *Cserebogár, sárga cserebogár* –, ez az egyik nóta. [...] Tisza István politikájáról megoszolhatnak a vélemények, de hogy a nótában csak a magyar nóta kedves neki, arról muzsikaszóval teszi le a hitet: Imre cigány.”¹⁷ E barátságot, bizalmasabb viszonyt pedig a későbbi Tisza-ünnepélyek, megemlékezések szervezői szintén megjegyezték, így többször hívták Tisza kedvenc cigányát muzsikálni rendezvényekre, például az 1921-es esztendőben: „[...] Az öreg Magyarai Imre az ország legkitűnőbb cigányprímása, akit illő tisztelettel emlegetnek még a többi magyar cigányprímások is. Hiszen

¹⁵ *Tisza mulatni akar*, Miskolci Napló, XII. évf. 199. sz. (1912. 09. 04.), 5. p.

¹⁶ M. P.: *A Tisza István cigányai*, Mohács és Vidéke, XXXII. évf. 51. sz. (1913. 12. 21.), 6. p.

¹⁷ M.P.: *A Tisza István cigányai*, i.m., 6. p.

országszerte tudják, hogy ő volt Tisza István kedvelt cigányprímása, mindig szívesen látott vendége az ősi Tisza-kúriának. És ezt annyira számontartják, hogy mikor most június másodikán, Tisza István hős huszárezrede, a debreceni volt 2. honvéd huszárezred Budapesten Tisza-ünnepélyt rendez, meghívták rá az öreg Magyar Imrét, mint vendéget, mint Tisza István hűséges hívét, aki nem csak halála után, de életében is mindig a legnagyobb odaadással, megbecsüléssel, a legmélyebb tisztelettel viseltetett Tisza István, a nagy magyar fennkölt személye iránt.”¹⁸

1914-ben rangos kitüntetésben, az arany érdemkeresztben részesült, mely nemcsak Magyar személyét, hanem lényegében az egész cigányzene, a magyar nóta elismerését is jelentette: „Ebben az izgalmas, zivataros napokban mégis csak volt egy napunk, a mikor a múzsa nem hallgatott. Jóleső érzéssel olvastuk, hogy a király a debreceni cigányzenekar derék primásának, Magyar Imrének az arany érdemkeresztet adományozta. Bizony, bizony sokkal több gyönyörűségünk van egy ilyen kitüntetésben, mint bizonyos, ismert »közéleti érdemek« dekorálásában. Magyar Imre az ő nyirettyűjével már sok bús magyart felvidített és még több elborult kedély részére varázsolt vissza az annyira szükséges lelki egyensúlyt. E kitüntetés alkalmából bizonyára elnémul most az az ismert »klasszikus« nagyképűség, a mely előkelő gesztussal lekicsinyli a népzene és vele együtt a kottanélküli muzsikát. Magyar Imre most e királyi kitüntetés alkalmából igazán büszke lehet az ő naturalista muzsikájára. Mennyivel szebb és lélekemelőbb a debreceni cigány muzsikája, mint az a bizonyos, finom és előkelő európai koncert.”¹⁹

Hosszú és tartalmas pályája során végigkövette a cigányzene pozíciójának változását is. A jazz-zene térhódítása az 1920-as évektől – s ennek következményeként a városi cigányzene visszaszorulása – az állásába került; életéből pedig még operettdarab is készült.²⁰ 1927 februárjában a Bika vezetősége hirtelen fel-

¹⁸ *A Magyar Imre zenekara egész nyáron Debrecenben marad*, Egyetértés, III. évf. 113. sz. (1921. 05. 21.), 3. p.

¹⁹ *Érdemkereszt az érdemnek*, Az Újság, XII. évf. 195. sz. (1914. 08. 15.), 16. p.

²⁰ Az operettdarab történetéről és a jazz-cigányzene ellentétéről szóló tanulmányom megjelenés alatt áll: LENGYEL Emese: „Mert a dzsessz csak flört, a cigányzene az igazi szerelem” – *Cigányzene és jazz-zene a magyar operettszínpadon*, 2022 [Megjelenés alatt.], Az erről szóló előadás elhangzott a *Cigányzene – Roma Jazz: A cigány-muzsikások társadalmi helyzetének és kulturális örökségének mintázatai* című nemzetközi konferencián 2021 májusában. <http://www.kre.hu/portal/images/doc/hirek/2021/05/CIGANYZENE-ROMAJAZZ-03-1.pdf> (Letöltve: 2021. 12. 05.); A Magyar karrierjét feldolgozó, vagy abból inspirálódó operettlibrettó korántsem mondható egyedi esetnek, ugyanis több cigányprímás életéből is készült operettdarab. Bihari Jánosról például *A cigánykirály* című operett szól, az alakulás- és előadástörténetét lásd: LENGYEL Emese: *A cigánykirály* –

mondott Magyarinak és bandájának, az eset pedig hatalmas felháborodást keltett a legfelsőbb körökben. Az öreg ügyében fia, id. Magyar Imre járt el többször is: „Az *Újságban* írtuk meg néhány héttel ezelőtt, hogy a debreceni Bika fogadása felmondott a város nem kevésbé híres primásának, az öreg Magyar Imrének, aki még Tisza Istvánnak is muzsikált... Az öreg Magyar meg a banda szomorúan fogadta a hírt és hónuk alá csapták hegedűjüket; a cimbalmos vállára vette a cimbalmot és bánatosan vonultak ki a tükrös-fényes étteremből, ahol annyi sok szép estén át muzsikáltak. Meghallotta az esetet a vén cigány fia, a pesti Magyar Imre is, aki mindent elkövetett, hogy édesapját visszavigyék a debreceni Bikába. Írt is egy szép levelet Debrecenbe a fogadónak, de nem elégedett meg ennyivel, hanem amikor Albrecht királyi hercegnél muzsikált nagyuraknak, elpanaszolta az ő baját, bánatát és kérte őket, hogy járjanak el édesapja érdekében. Az öregnek meghasad a szíve, hogy el kellett hagynia a Bikát, hiszen ott nőtt fel, ott lett híres, ott szerette meg Tisza Pista, ott nevelkedtem a bandában én is és most már nem tudna apám megélni nélküle...”²¹

Hetekig tartott az ügy, s végül pozitívan zárult Magyar szempontjából, ugyanis visszavették muzsikálni a Bikába: „A lényeg az, hogy az öreg Magyar tegnap levelet írt Imre fiának Budapestre és ebben szinte könnyekig meghatóan van leírva, hogy megtörtént a nagy esemény, a fogadós visszafogadta a Bikába őt is, meg a bandát is. Elsejétől kezdve már megint ott fognak muzsikálni. Nem tudjuk, a protekciónak köszönhető-e mindez, vagy a nagyurak befolyásának? Azt hisszük, hogy a döntő okot mégis az adta, hogy a jazz-band és a charleston, meg a black bottom megbukott a debreceni Bikában, a cívisek, akik az öreg Magyar hegedűje mellett tanulták meg a magyar nótát és a Magyar bandájának muzsikája mellett tanultak meg mulatni, egyszerűen bojkottálták az új és divatos muzsikát... Debrecen a régi... A Bika visszafogadta hűtlenül kitagadott öreg fiát...”²²

Magyar betegségéről többször cikkeztek, a korszak egyik leghíresebb és elismertebb nótaköltője, cigányprimása 1929-ben hunyt el.²³ A kor népszerű cigánymuzsikusainak búcsúztatóján több ezer érdeklődő, pályatárs jelent meg, s ez nem történt másképp idősebb Magyar Imre temetésén sem: „Magyar Imrét pénteken délután négy órakor temetik a Kerepesi temető halottasházából, ahonnan nagy pompával helyezik majd örök nyugalomra. Érdekes, hogy három esz-

Bihari János (1764–1827) emlékezete az operettszínpadon, *Pro Minoritate*, 2021/3, 107–120.

²¹ *Az öreg Magyar Imre elsejétől újra muzsikál a debreceni Bikában*, *Újság*, III. évf. 29. sz. (1927. 02. 06.), 12. p.

²² *Az öreg Magyar Imre...*, i.m., 12. p.

²³ *Nagybeteg az öreg primás, aki csak magyar nótát játszott életében*, Budapesti Hírlap, XLVIII. évf. 274. sz. (1928. 12. 02.), 6. p.; *Meghalt az öreg Magyar, Tisza cigánya, aki olyan nevezetes primás volt, hogy operettet írtak az életéről*, *Újság*, V. évf. 87. sz. (1929. 04. 18.), 8. p.

tendővel ezelőtt már egyszer híre terjedt annak, hogy Magyar Imre meghalt és a budapesti napilapok akkor el is parentálták. Amikor azután kiderült, hogy a gyász hír tévedésen alapult, a babonában bizakodva mondogatták, hogy hosszú életű lesz Magyar Imre... A temetésre testületileg vonulnak ki a budapesti cigányzenészek és sírja fölött elhúzzák legkedvesebb nótáját: *Cserebogár, sárga cserebogár*. Ezenkívül sok szép régi magyar dalt fognak játszani a temetésén, ősrégi cigányszokás szerint magyar dalokat, amiket mégis csak ő tudott a leg-szebben hegedülni...”²⁴

Korabeli sajtóforrások

- Tátrafüredi képek*, Képes Folyóirat – A Vasárnapi Újság füzetekben 36. kötet, 1904, 793–797. p.
- Vidékiek otthona a fővárosban*, Székely Lapok, XLIX. évf. 167. sz. (1909. 10. 31.), 3. p.
- Gróf Tisza István éjjeli zenéje*, Pesti Napló, LXI. évf. 238. sz. (1910. 10. 07.), 13. p.
- Tisza mulatni akar*, Miskolci Napló, XII. évf. 199. sz. (1912. 09. 04.), 5. p.
- A Magyar Imre zenekara egész nyáron Debrecenben marad*, Egyetértés, III. évf. 113. sz. (1921. 05. 21.), 3. p.
- M. P.: *A Tisza István cigányai*, Mohács és Vidéke, XXXII. évf. 51. sz. (1913. 12. 21.), 6. p.
- Érdemkereszt az érdemnek*, Az Újság, XII. évf. 195. sz. (1914. 08. 15.), 16. p.
- Még az angolok is a Mandulafát húzzák*, Színházi Élet, XIV. évf. 33. sz. (1924. 08. 17.), 14–15. p.
- Az öreg Magyar Imre elsejétől újra muzsikál a debreceni Bikában*, Újság, III. évf. 29. sz. (1927. 02. 06.), 12. p.
- Nagybeteg az öreg primás, aki csak magyar nótát játszott életében*, Budapesti Hírlap, XLVIII. évf. 274. sz. (1928. 12. 02.), 6. p.
- Meghalt az öreg Magyar Imre, Tisza cigánya, aki olyan nevezetes primás volt, hogy operettet írtak az életéről*, Újság, V. évf. 87. sz. (1929. 04. 18.), 8. p.

Felhasznált szakirodalom

- BALASSA Sándor: *A debreceni Aranybika szálló története*, 1959, Debrecen, Szabadság Lapnyomda
- HORÁK Magda: „...mint gyémántcsepp a szénben...”, *Cigány származású magyar zeneszerzők, nótaszerzők, előadóművészek és pedagógusok 1600–2010*, Budapest, Oriold és Társai Kiadó, 2015

²⁴ *Meghalt az öreg Magyar Imre, Tisza cigánya...*, i.m., 8. p.

- KORONCZAI Barbara: *Cigány zene – cigányzene*, Pro Minoritate, 2005/2, 3–25. p.
- LENGYEL Emese: *A cigánykirály – Bihari János (1764–1827) emlékezete az operettszínpadon*, Pro Minoritate, 2021/3, 107–120.
- LENGYEL Emese: „Mert a dzsessz csak flört, a cigányzene az igazi szerelem” – *Cigányzene és jazz-zene a magyar operettszínpadon*, 2022 [Megjelenés alatt.]
- MARKÓ Miklós: *Czigányzenészek albuma*, Budapest, Szerzői kiadás, 1896
- NÉMETH Szandra – SALY Noémi: *Vendéget látni, vendégnek lenni. Vendéglátás-történeti állandó kiállítás*, Budapest, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2016
- SÁROSI Bálint: *Bihari János. Magyar zeneszerzők 21.*, Budapest, Mágus Kiadó, 2002
- SÁROSI Bálint: *Cigányzene*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1971
- SZŰCS Ernő: *Debrecen 1900–1910 közötti vendéglátóiparáról*, A Hajdú-Bihar megyei Levéltár évkönyve, 143–196. p.
- TARI Lujza: *A tágabb környezet – A cigányzenész Debrecen*, Magyar Zene, XXXVI. évf. 2. sz. (1995), 154–170. p.